

FÜTÜVVETNAME-İ CA'FER SÂDİK HAKKINDA BAZI DEĞERLENDİRMELER

Prof. Dr. Mehmet Saffet SARIKAYA*

1. Eser ve Müellifi Hakkında

Eser, 18.7x12.2 cm ebadında altmış dört varak olup, ince kâğıt üzerine rik'a olarak yazılmıştır. Ayetler, hadisler ve bazı dualar kırmızı mürekkep ile yazmıştır. Hacı Bektaş İlçe Halk Kütüphanesi 101 numarada kayıtlı eser bilinen tek nüshadır. Eserin mikrofilm nüshası Milli Kütüphane MFA A-4714 numarada arşivlenmiştir. Bu eser, Fütüvvetname niteliğindeki eserler arasında Ca'fer-i Sâdık (148/765)'a nispetle şimdilik bilinen tek örnektir. Diğer eserlerde “*İmam Ca'fer şöyle buyurur*”, “*Ca'fer-i Sâdık (as) buyurur ki...*” vb. cümle başları bulunmasına rağmen eserin adı Ca'fer-i Sâdık'a nispet edilmemiştir. Kendisine nispet edilen pek çok örnekte gördüğümüz gibi¹, muhtevasını dikkate aldığımızda eserin Ca'fer-i Sâdık'a aidiyeti mümkün görünmemektedir. Bu adlandırma biçimiyle eser, Alevî kültüründe sıklıkla gördüğümüz *Ca'fer-i Sâdık Buyruk*larını da çağrıştırmaktadır. Nitekim eser, yer yer *Buyruk*larla örtüşen bir içeriğe sahiptir. Mevcut nüshanın müstensih nüshası olduğu, müstensihin çok da bilgili bir kişi olmadığı, hemen her *Fütüvvetname*'de yer alan bazı bilgilerin atlanmasından anlaşılmaktadır.

Eserin müellifi ve müstensihi hakkında bir bilgi yoktur. Hz. Adem(as)'den itibaren sıralanan fütüvvet ve nakîblik silsilelerinde son ad olarak verilen dâî ile'l-hak Seyyid Muhammed'in eseri yazan kimse mi olduğu; yoksa eseri yazan kişinin bağlı bulunduğu silsile mi olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır.² Ancak çeşitli verilerden, eserin Hacı Bektaş zaviyesine bağlı (muhtemelen de zaviye yakınında görevli) bir şeyh veya halife tarafından derlendiğini söylemek mümkün görünmektedir.

---

* Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Öğretim Üyesi.

¹ Bkz., Mustafa Öz, “Ca'fer es-Sâdık”, *DİA*, VII, 3; F. Toufic, “Ca'fer as-Sadık et la Tradition Scientifique Arabe”, *Le Shi'isme Imamite*, Paris (1970), 131-143; Mehmet Atalan, “Ca'fer es-Sâdık'ın Eserleri”, *Dini Araştırmalar*, XI, (2001) 113-132;

² Metinler; ...*Seyyid Ebu'l-Hasan'dan dâî ile'l-hak Seyyid Muhammed'e değdi. İş bu mucibce iş bu duacıdan nakl olunur.* Bkz., Metin, 29a. *Seyyid Ebu'l-Hasan'a, andan işbu dâî ile'l-hak Seyyid Muhammed'e değdi.* Bkz., *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdık*, 31a, şeklindedir.

Eserin içeriğinden XVI. yy'dan sonra yazıldığı anlaşılmaktadır. Hz. Ali'nin belinin bağlanması, mekan olarak Gadîr-i Hum zikredilmeksizin hemen tamamen ve kısmen özetlenerek Seyyid Hüseyin'in *Fütüvvetnamesine* uygun olarak anlatılır. Seyyid Hüseyin'in eserinin XV. yy'ın ikinci yarısında kaleme alındığını bilinmektedir.³ Yine *Fakrnâme-i Ca'fer Sadık* ve sonrasında gelen diğer risâlelerin içeriği Bisatî'nin, *Menâkıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr*'ı ile önemli ölçüde örtüşmektedir. Bu eserin de, XVI. yy'da yazıldığı bilinmektedir.⁴ Yine eserde tac, hırka, seccade gibi tarikat unsurlarının zikredilmesi, onun muahhar bir *Fütüvvetname* olduğunu göstermektedir. Eserin dil özellikleri, aslından mı yoksa müstensihin mi tasarrufu olduğu tam olarak belli olamamakla birlikte bu tarihi daha yakın bir döneme (XVIII-XIX. yy) getirmemize imkân verir. Bütün bunlardan hareketle elimizdeki eserin en azından XVI. yy'ın sonlarında veya daha sonra yazıldığını söyleyebiliriz.

Mecmu'a niteliğindeki eser "*Fütüvvetname-i İmam Ca'fer-i Sadık*" risâlesiyle başlar ve Bektaşilikteki âdab ve erkânı esas alan risâlelerle devam eder. Eserin tamamı aynı kalemlerle, aynı yazı çeşidiyle ve aynı kişi tarafından kopya edilmiştir. Öyle ki risâleler arasındaki geçişte bazı yerlerde (örn.32b) satır başı bile yapılmadan metin devam ediyormuş gibi satır arasında risâlenin adı verilmiştir. Mecmuanın kimi yerlerinde yapılan açıklamalardan, bu risâlelerin bir bütün olarak algılandığı, mecmuanın tarikat için bir el kitabı, bir erkânname gibi görüldüğü anlaşılmaktadır. Mecmuanın sonunda yer alan dua, gülbenk ve tercümanlar da muhtemelen bu zihniyetin sonucudur. Şu ifadeler sanıyorum buna işaret etmektedir:

Her aşık ki bu Hanedan-ı Rasul'e iradet getüre ve bu kitabın şartın yerine getüre bey'atin şera'itin yerine getüre. Ol kişi bizim halifemizdir Anın kavli bizim kavlimizdir, şöyle bileler ve elini elimiz bileler. Ve iş bu kitab her kimde buluna ol bizim halifemizdir, hiç ânı inkar itmeyeler. Ve her kim ki ânı inkar ide, şöyledir ki, hanedanı inkar itmiş olur. Ve her kim hanedanı inkar ide, Rasul'ü inkar ider, Rasul'ü inkar itmiş olur. Her kim ki Rasul'ü inkar iderse Allah Te'âlâ'yı inkar itmiş olur ve her kim ki Allah Te'âlâ'yı inkar iderse kafir olur. Hak Te'âlâ bizi ve sizi cümlemizi kelime-i küfürden ve inkardan saklaya. Âmin.⁵

³ Gölpınarlı, "Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi", *İÜFM*, c.XVII, Nu:1-4, 1955-1956, 30-32.

⁴ Eser hakkında bk., Bisatî, *Şeyh Sâfi Buyruğu (Menâkıbu'l-Esrâr Behcetü'l-Ahrâr)*, nşr., A. Taşğın, Ankara (2003), 6-9, 24-25.

⁵ *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdik*, 29a-b.

Eserde sırasıyla şu risâleler bulunur:

Hâza Risâle-i Fütüvvetname-i İmam Ca'fer-i Sâdık 'Aleyhi'r-Rahmeti ve'r-Rıdvan
(1b-32b)

Hâza Fakrname-i Ca'fer-i Sâdık 'Aleyhi's-selâm (32b- 47a)

Tarikatın On iki Erkanı (47a -48a)

*Üç Sünnet Yedi Farz*⁶ (48a-50b)

Der beyan-ı Hâssa-i Nâd-ı 'Ali (50b-56a)

Risâle-i -Reşâd Sual-Cevab (56a-57b)

Dualar, Tercümanlar ve Gülbenkler (58a-64b)

Fakrname-i Ca'fer-i Sâdık risâlesinde tıraş etmek, tac ve hırka giymenin adâbı anlatılırken saç, sakal, bıyık ve kaşların nasıl tıraş edileceği ve bu esnada okunacak duaların nakledilmesi (44a-45a) çihâr darb (dört tıraş)⁷ esasına bağlı olan Kalenderîleri hatırlatmaktadır. Üç sünnet ve yedi farzın sıralandığı risâlede ise farzların ifâ edilmemesinden doğan cezalar arasında Hacı Bektaş dergahı adına kesilen cezalara yer verilmesi ve çeşitli tercüman metinleri eserdeki açık Bektaşî unsurlardır. Dolayısıyla eserin bir Bektaşî *Fütüvvetnamesi* olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Dahası *Fütüvvetname* edebiyatı Anadolu'da birincil derecede Ahiliği hatırlatmasına rağmen, bu eser aşağıdaki özetinde de görüleceği gibi esnaf ve sanatkârlığı ilgilendiren hiçbir bâba sahip değildir. Bununla birlikte farzların ifâ edilmemesinden doğan cezalar arasında gaziler için de pay alınması Ahilikle ilişkisinin tamamen kopmadığına işarettir. Başka bir deyişle bu eser, birincil derecede Bektaşîlikle ilgili olmasına rağmen Bektâşîlik-Ahilik ilişkisi hakkında açık ip uçları taşımakta; Ahi teşkilatının lonca ve gediklere dönüştüğü dönemlerde bile iki zümre arasındaki ilişkilerin devamlılığını göstermektedir.

2. Eserin Özeti

Fütüvvetname, ehl-i tıraş'ın tıraşın erkân ve adabına dair bilmesi gereken şeylerin açıklamasıyla başlar. Sonra tıraşın Adem, Nuh ve Muhammed (as)'dan kaldığı ifade edilerek Fetih /8-9, Nuh/26, Fetih/27. ayetlere işaret edilir. Cebrail tarafından tıraş edilen ve şedd (bel kuşağı, fütüvvet kuşağı) bağlanan peygamberlerden Adem (as)'ın cennetten çıkarılıp yeryüzünde tevbe ettikten sonra; Nuh (as)'ın Tufandan sonra; Hz. Muhammed

⁶ Bu iki risâlede her hangi bir başlık yoktur. Muhtevaya uygun olarak bu başlıklar tarafımızdan verilmiştir.

⁷ Bu konuda geniş bilgi için bkz., A.Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, Ankara (1992), 164-167.

(sav) ise Uhud savaşı dönüşü amcası Hamza'yı kaybetmenin hüznü içindeyken tıraş olup şedd bağlamışlardır. Eserde Hz. Muhammed'in tıraş olması ve şedd kuşanması oldukça uzun yer almıştır (3b-9b). Burada olay ilgili merasimin detaylarıyla birlikte verilmiş; sadece tıraş ve şedd kuşanma değil diğer peygamberlerden kalan nurdan tac, hırka, tığ, alem gibi emanetlerde merasimin diğer unsurları olarak Cebrail tarafından melekler eşliğinde Hz. Muhammed'e verilmiş ve ondan da Hz. Ali'yi tıraş etmesi ve şedd kuşatması istenmiştir. Hz. Ali de on yedi kemer-besteden üç kişiyi Selman-ı Farisi, Kanber, Süheyl-i Rumi'yi tıraş eyleyip onlara şedd kuşatmıştır. Durumdan haberdar olan ashab-ı kiram Rasulüllah'ın icazetiyle birbirlerinin başlarını tıraş edip aralarındaki dostluğu pekiştirmişlerdir.

Eserde daha sonra "bâb" başlığıyla (11b), tıraşın mü'minler, Selmaniler ve şeyhler için sünnet olduğu; tac ve hırka giymek ve ihram giymenin erkanını bilmeleri gerektiği ve ya Al-i Rasulden veya bir tarikat pîrinden tevbe alıp tac ve hırka giymeleri gerektiği vurgulanır.

Tarikat seccadesini isteyenin erkanı, şartları ve daha fazlasını bilmesi gerektiği ifade edilerek şeddin mana ve mahiyeti açıklanır. Şedde ne denildiği; şeddin yedi açması ve yedi bağlaması sıralanır. Ve kişinin bu yedi bağlamayla nefis-i emaresinin yedi kötü huyunu bağlaması gerektiği ve yedi açmasıyla iyi huyları nefesine kazandırması gerektiği; böylece ancak miyan-bestelik hakkı elde edebileceği anlatılır. Şayet talip bunu yapmazsa yalancı ve taklitçi konumuna düşer ki bu takdirde şedd ona helal olmaz.

Aynı bâbda Hz. Peygamber'in vasiyeti denilerek Gadîr-i Hum vak'ası fütüvvet geleneğine uygun olarak yine uzunca anlatılır (13b-17a). Ancak burada olay yeri ve zamanı zikredilmez. Hz. Ali'ye şedd kuşatıldıktan sonra Hz. Peygamber'in icazetiyle ashabın da birbirlerini kardeş edindiği; daha sonra Hz. Ali'nin üç kişinin belini bağladığı; Selman'ın da on dört kişinin belini bağladığı belirtilerek bunlar sıralanır. Daha sonra Rasulüllah'ın peksimet, hurma ve yağ ile bir helva yapıp ashaba paylaştırdığı; bir payın da Ehl-i Beyt için, Selman vasıtasıyla Medine'ye gönderildiği anlatılır.

Tarikatta şeyhin Muhammed Mustafa, nakîbin Emiru'l-mü'minîn Ali olduğu; Cebrail'in Hz. Adem, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed'e şedd/belini bağladığı; Hz. Ali'nin üç kişinin belini bağladığı, Selman'ın on dört kişinin belini bağladığı tekrar edilerek, Selman'ın Medine'ye, Süheyl'in Rûm'a, Zü'n-nûn'un Mısır'a, Seyf'in Yemen'e gönderildiği belirtilir. Bu dört grubun şedd bağlama şekillerinden ve şeddin nasıl bağlanacağından bahisle bu bâb bitirilir.

Eserde bundan sonra yer alan üç kısa bâbta, sırasıyla taş mı en evveldir tığ mı sorusunun cevabı (19b-20a); tıraşın mahiyeti hakkında açıklama (20a-b); yüz yirmi dört bin peygamberin sayısının ne'liği ve sahib-i tarikat ve sahib-i ahd'in kimler olduğu hakkındaki soruların cevabı (20b-21b) ve helvay-ı cefne hakkında bilgi (21b-22b) verilir.

Daha sonra makas, şedd-i fütüvvet, hırka, mendil ve önlüğün açıklandığı yeni bir bölüm yer alır. (22b-32b) Ka'bu'l-Ahbâr'ın naklettiğine göre Adem(as) cennete yasağa uymayıp çıplak kaldığında incir ağacının yaprağıyla ayıp yerlerini örtmüştü; üzüm çubuğuyla da belini bağlamıştı. Şît(as) yetiştirdiği iki koyununun yününü Cebrail'in cennetten getirdiği bir makasla kırarak eğirir ve bir göğüs örtüsü, bir fütüvvet, bir mendil ve önlük dokur. Adem(as)'ı konuk eder ve mendili önüne koyup yemek çıkarır. Sonra Adem(as) sîne-pûşu, şeddi ve fütüvveti dualar okuyarak giyinir, kuşanır. Sonra bu emanetler vasiyetle silsile halinde İdris'e ulaşır. İdris(as) sîne-pûşa iki yen dikerek onu hırkaya çevirir. Sonra yine silsileyle İbrahim'e ulaşır. İbrahim(as)'dan sonra hırka ve şedd İshak(as)'a; makas, fütüvvet mendil ve önlük İsmail'e kalır. İshak(as)'daki emanetler İsa(as)'ya ulaşır ve o, göğe çekilince cennete konulur. İsmail (as)'daki emanetler ise Ebû Tâlib'e ulaşır.

Fütüvvetname şeddin aslı ve yedi bağlama çeşidinin tavsifiyle sona erer (32a-b).

Hâza Fakrname-i Ca'fer-i Sâdik 'Aleyhi's-selâm (32b- 47a) başlığına sahip ikinci risâlede erkân-ı tarikat, ahkâm-ı tarikat, beyân-ı tarikat, icabet-i tarikat, sıralandıktan sonra pîr, yol ve şedd ile ilgili sual-cevaplar yer alır. Miyan-bestenin şeddinin on iki bağlama ve on dört açması sıralanır. Ve bütün bunları bilmeyen miyan-beste olamayacağı ifade edilerek tövbe duası ve biat ayeti getirilir. Daha sonra fakr, iman, miyan-bestenin şartları sual edilerek cevapları verilir.

Sonra dört tekbirin aslı açıklanarak miyan-bestenin bu dört tekbir ve Fetih 27-29. ayetleri okuması, sonra bütün pîrleri ve en son kendi pîrini anması ve şartlarını yerine getirmesi ifade edilir. İlk miyan-beste'nin Hz. Adem (as) olduğu ifade edilerek daha sonra miyan-beste olan on altı peygamberin adı sıralanır.

Sonra Hz. Adem'in yedi azasının secde ile emr olunmasından bahisle, bel bağlamada yedi faydanın bulunduğu belirtilerek bunlar bağlı-açık şeklinde sıralanır; bel bağlamanın tasavvufi yorumu yapılır.

Daha sonra tarikatın kilidi, kelimesi, şartları, abdesti, hutbesi, yolu, pîri; fakrın pişvâsı, ahkamı; makam, hırkanın aslı, pîri, imanı, islâmı, gasli gibi hususlar sual-cevap şeklinde açıklanır.

Daha sonra açılan “bâb”da tıraş etmenin, tac ve hırka giydirmenin usulü her bir eylemde okunacak dualarla birlikte açıklanır. Buradaki anlatım bir intisap törenini andırmaktadır. Bâb on iki imamın yâd edildiği uzun bir dua ile bitirilir.

Takip eden risâle *Der Beyân-ı Cafer-i Sâdık (ra)*, diye başlar ve tarikatın on iki erkanını açıklar (47a -48a).

Besmele ile başlayan diğer risâlede ise yine “*İmam Cafer-i Sadık mezhebi pak hazretleri buyurur ki...*” denilerek üç sünnet yedi farz (48a-50b) ve bunların ihmalinden doğan cezalar açıklanır.

Der beyan-ı Hâssa-i Nâd-ı Ali (50b-56a) risâlesinde ise adından da anlaşılacağı gibi Nâd-ı Ali duasının kırk faydası sıralanır ve duanın üç farklı okunma biçimi nakledilir.

Risâle-i Reşâd Sual-Cevab (56a-57b) risâlesinde tarikatla ilgili çeşitli sual ve cevapları yer alır.

Eser 58a-64b arasında yer alan otuz civarında çeşitli dualar, tercümanlar, tekbirler ve gülbenklerle tamamlanır.

3. Eserde Geçen Ayetler ve Hadisler

Eserde bazıları birkaç defa olmak üzere çeşitli vesilelerle çok miktarda ayet kullanılmıştır. Ayetler merasimlerin uygulanışı, dua cümlesi olarak veya sual-cevap fasıllarında konuyla ilgili delil olarak getirilmiştir. Dua cümlesi olarak kullanılan bazı ayetlere, başka dua cümleleri de ilave edilmiştir. Özellikle Fetih suresinin bazı ayetleri tıraş, tarikata giriş vb. sebeplerle sık sık kullanılmıştır. Kimi zaman ayetlerin anlamı açıklanmakla birlikte çoğu kere sadece ayet metni verilmiştir. Eserde yer alan otuz iki ayete şunlardır: Fatiha/1-7, Bakara/285, Al-i İmran/18-19, Al-i İmran/159, Al-i İmran/200, En'am/1, Araf/22, Enfal/58, Kehf/66, Hacc/63, Nur/35, Fetih/8-10, Fetih/27-29, Rahman/26-27, Talak/12, Tahrim/8, Nuh/26, İnsan/8-9, Mürselât/15

Eserde, ayetler kadar olmasa da bazı hadisler yer alır. Özellikle Hz. Ali'nin belinin bağlanmasına dair pasajda Hz. Ali'yi tavsif eden bazı rivayetler vardır. Yine çeşitli soruların cevapları verilirken çeşitli ahlakî hadisler yer almıştır.

5. Eserin Diğer Fütüvvetnamelerle ve Buyruklarla Mukayesesi

Fütüvvetnâme-i Ca'fer-i Sadık, Burgazî, Seyyid Hüseyin, Razavî tarafından Türkçe yazılan diğer *Fütüvvetnamelerle* mukayese edildiğinde çok eksik olduğu görülür. Müellif muhtemelen, büyük ölçüde bel bağlamaya önem verdiği için bu konuyu Adem'den başlatarak silsileyle Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye; ondan, kendi bağlı bulunduğu dâî ile'l-hak Seyyid Muhammed'e ulaştırmıştır. Yine o nakipliği de benzer bir silsileyle kendi şeyhine ulaştırır. Bunları bilmenin miyanbestelik için şart olduğunu ifade eder.

Oysa diğer Fütüvvetnamelerde fütüvvetin tanımı, kısımları, dereceleri, fütüvvet alınmanın şartları, fütüvvet alınmayanlar, kişiyi fütüvvetten düşüren haller, fütüvvet ehlinin vasıfları, fütüvvet edepi gibi doğrudan erkan ve âdap ile ilgili konular ve tevbe almak, yol atası ve yol kardeşi seçmek, şedd kuşanmak vb. merasimler tafsilatıyla yer alır. Kimilerinde farklı meslek gruplarının merasim şekilleri ve farklılıkları dile getirilir; fütüvvet ve meslekle ilgili materyallerin sembolik yorumları yapılır. Genellikle müellifler, münasip bir yerde, kendilerine ait silsileleri de verirler.⁸

Gerek *Fütüvvetname* gerekse diğer risâleleri itibarıyla her hâlükârda Seyyid Hüseyin b. Seyyid Gaybî'nin,⁹ bu mecmua'nın önemli bir kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Gadîr-i Hum'dan söz edilmese de Hz. Ali'nin belinin bağlanmasıyla ilgili anlatının Rasulüllah'ın vasiyeti olarak ve "*Lahmike lahmî*" sırrına uygun nakledilmesi, daha sonra hurma, yağ ve peksimetle helva pişirilip pay edilmesi ve dört memlekete gönderilmesi, şedd sahibinin açık ve bağlı kapıları hemen aynen Seyyid Hüseyin'in eserinden alınmıştır.¹⁰ Ayrıca *Der beyan-ı Hâssa-i Nâd-ı 'Ali* risalesi de Seyyid Hüseyin'in ya aynı adlı risâlesinden veya *Şerhu Hutbeti'l-Beyân*'ından alınmadır.¹¹ Buradaki en önemli farklılık *Fütüvvetname-i Cafer-i Sâdık*'ta duanın üç farklı şekilde okunduğunun belirtilmesidir.

Bizim incelediğimiz esere çok benzeyen bir *Fütüvvetname* Ankara Maarif Ktb. (A. Ötügen Ktb) 355/2'de kayıtlı ve mecmuanın 33b-72a arasındaki nüshadır. Ancak bu *Fütüvvetname*'de müellif adını belirtmediği gibi bizim elimizdeki fütüvvet ve nakiplik

⁸ Söz konusu *Fütüvvetnâmeler* ve içerikleri hakkında bkz., M. S. Sarıkaya, *Fütüvvetnâmelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, , 6-12; Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler*, Ankara (1998), 48-59.

⁹ Seyyid Hüseyin hakkında bkz., Gölpinarlı, "Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi", 30; Seyyid Hüseyin b. Seyyid Gaybî, *Şerhu Hutbeti'l-Beyân, İnceleme-Metin*, haz. M.S. Sarıkaya, Isparta (2004), XI-XIV.

¹⁰ Gölpinarlı, "Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi", 80-82; 102-103.

¹¹ "Nâd-ı Ali" duası hakkında bkz. M. S. Sarıkaya, "Bektaşî-Alevîlerde Bir Duâ: Nâd-ı Ali", *SDÜİFD*, 1998, S.5, Isparta (2000), 17-31; Seyyid Hüseyin b. Seyyid Gaybî, *Şerhu Hutbeti'l-Beyân, İnceleme-Metin*, haz. M.S. Sarıkaya, 38-42.

silsilelerinden hiç bahsetmez. Bununla birlikte tıpkı *Fütüvvetnâme-i Ca'fer-i Sadık* gibi tıraş erkânı ile başlar ve Hz. Muhammed'in tıraş olup bel bağlaması hikâye edilir. Rasulüllah'ın belinin bağlanma olayı pek çok *Fütüvvetname*'den farklı olarak ve fakat incelediğimiz eserle aynı şekilde Uhud savaşı sonrasına; Rasulüllah'ın amcası Hz. Hamza'nın şehadetine duyduğu teessüre dayandırılır. Dolayısıyla Hz. Ali'nin belinin bağlanması anlatılırken Gadir-i Hum'a vurgu yoktur. Hz. Ali'nin belini bağladığı üç kişi sayılırken incelediğimiz eserde yer alan Selmân-ı Fârisî, Kanber ve Süheyl(Süheyb-i Rûmî) ikisi Ömer-i Ümeyye ed-Damirî ve Bilâl-i Habeşî'nin adı yer alır.¹² Ancak fütüvvet için dört bölgeye gönderilen dört kişi aynıdır. Daha sonra verilen şeddin adları bağlaması çözmesi, şedd bağlama şekilleri, adâp ve erkân ile ilgili anlatılan şeyler hemen tamamen aynıdır.

Hz. Ali'ye istinaden nakledilen miyânbestenin açık olması gereken on dört şey ve bağlı olması gereken on iki şey de iki *Fütüvvetname*'de şöyle açıklanır:

Sofrası açık gerek, kapısı açık gerek, alnı açık gerek, kulağı açık gerek, dili açık gerek, keremi açık gerek, kademi açık gerek, eli açık gerek, lütfu açık gerek, sehaveti açık gerek, hulki açık gerek, yakîni açık gerek, tevekkül ehli ola, Fatîha okumaktır. Bağlananlar; gözü bağlı gerek na-mahremden, kulağı bağlı gerek yaramaz haberdan, dili bağlı gerek şirkden, hatırı bağlı gerek kinden, mekri bağlı gerek, buhlu bağlı gerek, hırsı bağlı gerek, 'ucbi bağlı gerek, (fütüvvet bendi), eli bağlı gerek uğrulukdan, yaramaz işlerden bağlı gerek, hakdan ğayrı(dan gönlini kesmek).¹³

Bu *Fütüvvetname*'de yer alan dua ve tercümanların farklı oluşu yanında; “tuğ ve alem”le ilgili yer alan bilgiler bizim incelediğimiz esere göre fazlalıktır.

Fütüvvetnamelerin çoğunda rastladığımız ahinin bağlı ve açık kalması gereken kapıları¹⁴ incelediğimiz eserde tasavvufî bir yorumla şeddin bağlama ve açmaları olarak sıralanır ve her bir bağlamanın bir kötü huyu bağladığı her açmanın bir iyi huya canlılık verdiği böylece nefsin terbiye edilmesi gerektiği ifade edilir.

Hemen pek çok *Fütüvvetname*'de yer alan bağlama şekline göre sıralanan elifî, cevkanî, lâmelifî, kavsi, mihrâbî, Selmânî (Süleymânî), Yusufî şedd çeşitleri¹⁵ resimlenerek, kimden kaldığı ve sembolik anlamları veriler detaylı olarak sıralanır. İncelediğimiz eserde ise Hz. Ali'nin Selman'ın belini bağlaması vesilesiyle aynı bâbta ilave

¹² Buradaki adlar Seyyid Hüseyin'in anlatımına uygundur. Bkz., “Gölpınarlı, Seyyid Hüseyin'in *Fütüvvetnamesi*”, 82-83.

¹³ *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdik*, 33b-34a; *Fütüvvetname*, A. Ötüken Ktb 355/2, 41b-42a. Aynı bilgi Bisatî'nin *Şeyh Sâfî Buyruğu*'nda da yer alır, bkz. 67-68.

¹⁴ M. S. Sarıkaya, *Fütüvvetnâmelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, 63-64.

¹⁵ Razavî, *Fütüvvetname-i Kebîr*, Millet Ktb. Ali Emîri, Şer'iyye 902, 54a-55b; *Fütüvvetname-i Yasin er-Rufâî*, Süleymaniye Ktb., Hacı Mahmud 2532, 15b-16b.

bir bilgi gibi Rûmîlerin şeddinin lâmelifi (ل) olduğu; Mısrîlerin şeddinin kavsî olduğu, Yemenîlerin şeddinin tahtanî ve fevkânî çeşitlerine sahip şedd-i mahfî olduğu ifade edilir.¹⁶ Eserin sonunda ise, yedi çeşit şedd sembolik anlamları verilmeksizin resmedilerek şöyle sıralanır: Âdem (as), Şît (as) Yûsuf (as) Süleymân (as) şeddidir Rasûl (as), İmamlar ve şeyhlerin şeddi.¹⁷

Fütüvvetnamelerde ve Buyruklarda müşterek anlatılan ve ilk dönemin içselleştirildiği önemli bir olay Rasulüallah'ın Hz. Ali'nin belini kuşatmasıdır. Bu olay Seyyid Hüseyin'de Gadîr-i Hum vakasının Şîî versiyonuna uygun, Razavî de ise Müslim'de geçen "sakaleyn hadisine" uygun bir anlatımla yer alır.¹⁸ Ancak her iki eser ve diğer *Fütüvvetnamelerde* olay siyasî Şîîlikten farklı tasavvufî Şîîlikte kabul edilen biçimiyle yer alır. Bu kabulde Hz. Ali, velayetiyle gerçek âlem olarak kabul edilen mana âleminin en üstünü, insan-ı kâmilidir.¹⁹ *Buyruk*'a göre ise olay, Hz. Peygamber'in Mirac dönüşü sahabe arasında musahiplik yapılmasını dilemesiyle ilgili olarak benzer motiflerle anlatılır.²⁰

"On yedi kemerbeste" kabulü de muhtemelen Ahilikten Bektaşî kültürüne geçen önemli kabullerden biridir. Bazı *Fütüvvetnamelerde* on yedi kemerbeste meslekleriyle beraber sıralanır ve bunların tamamının Hz. Ali tarafından bellerinin bağlandığı nakledilir.²¹ Seyyid Hüseyin'in *Fütüvvetnamesinde*, Hz. Ali'nin üç kişinin belini bağladığı, daha sonra Selman on yedi kişinin belini bağladığı rivayet edilir.²² Razavî *Fütüvvetnamesinde* ise Selman'ın elli beş kişinin belini bağladığı nakledilir.²³ *Fütüvvetnâme-i Ca'fer-i Sadık*'ta Hz. Ali üç kişinin belini bağlamış ve Selman da on dört kişinin belini bağlamıştır. On yedi kemerbeste de bunlardır. Bu tasnife göre verilen isimler arasında bazı farklılıklar bulunması tabiidir.

16 *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdık*,19a.

17 *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdık*, 31b-32a.

18 Gölpınarlı, "Seyyid Hüseyin'in *Fütüvvetnamesi*", 80-81; Razavî, *Fütüvvetname-i Kebîr*, Süleymaniye Ktb., İzmir, 337, 10b-12b.

19 Bu konudaki değerlendirmeler için bkz., M.S. Sarıkaya, *Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, 100-103.

20 *Buyruk*, nşr. S.Aytekin, Ankara (1958), 11-12; nşr. F. Bozkurt, 2. baskı İstanbul (2004), 19-24. Burada olay üzerine peksimet, hurma ve yağdan helva yapılarak pay edilmesi de yer alır (bkz., 25-26).

21 Örneğin, Millet Ktb. Şer'iyye 900'de kayıtlı *Fütüvvetname*'de (6b-7b) on yedi kemerbeste Hz. Ali'nin bellerini bağladığı çeşitli mesleklerin pîrleri olarak sıralanır.

22 Gölpınarlı, "Seyyid Hüseyin'in *Fütüvvetnamesi*", 82-83.

23 Razavî, *Fütüvvetname-i Kebîr*, Süleymaniye Ktb., İzmir, 337, 6a-11b; Millet Ktb., Şer'iyye 902'de (bkz. 17b-20a) bu sayı elli iki olarak verilir. Ayrıca bkz., *Fütüvvetname-i Yasin er-Rufâî*, Süleymaniye Ktb., Hacı Mahmud 2532, 13a-13b elli beş kişi sayılır.

On Yedi Kemerbeste²⁴

<i>F. Cafer-i Sadık'a Göre</i>	<i>Bektaşilere Göre</i>
Selman-ı Fârisî	Selman-ı Fârisî
Kanber	Muhammed b. Ebî Bekr
Süheyl (Süheyb-i Rûmî)	Malik b. Eşter (Malik-i Ejder)
Ebû Zer-i Ğaffar (Ğıffârî)	Ammar Yasir
Sakât (muhtemelen Seriyü's-Sakatî)	Veysel Kârânî
Zü'n-nûn	Ebû Zer-i'l-Ğıffârî
Ömer-i Ümeyye	Huzeyme b. Hâris
Ebû Abdullah Cerrah(Ebû Ubeyde b. El-Cerrah)	Abdullah b. Bedii el-Huzâî
Cabir (el-Ensârî)	Abdullah b. Adil Hâris
Malik (b. Eşter)	Ebû Heysem et-Tihânî
Ebû'l-Mu'cem	Hâris eş-Şeybânî
Müseyyeb (Said b Müseyyeb)	Haşim b. Utbe
Ammar Yasir	Muhammed b. Ebî Huzayfe
Süleyym	Kanber
Ebû Derda	Mürtefi' b. Vezza
Seyf (el-Yemânî)	Sa'd b. Kays
Cömerd Kassab	Abdullah b. Abbas

Fütüvvetnamelere göre Bektaşilerdeki sıralamada on iki adım farklı oluşu, on yedi kemerbeste inancının fütüvvet-Ahi kaynaklı olsa bile başka bir kaynaktan da beslendiğini göstermektedir. Nitekim fütüvvet ehline göre on yedi kemerbeste (bazıları ilk sufiler arasında yer alan) meslek pîrleri iken, Bektaşî kültüründe yer alan bu on yedi kemerbestenin büyük çoğunluğu Sıffin'de Hz. Ali'nin safında yer alıp can verenlerdir.

Tarikatın on iki erkânının zikredildiği risâlede yer alan bilgiler tamamen Bektaşilik ve Alevilikle ilgilidir. Burada söz konusu edilen konu, ayin-i cemin yapılabilmesi için yürütülen hizmetlerdir. Fütüvvet ve Bektaşî geleneği, kendi icra ettikleri merasimleri Hz. Muhammed ve Hz. Ali ile, ilk dönem Müslümanlığıyla, kolaylıkla özdeşleştirip onları bir nevi' içselleştirerek benimserler. Bu on iki erkan'da bu içselleştirmenin tipik örneklerinden birini teşkil eder. Rivayete göre Hz. Ali kendi evlatlarından her birine gülbenk okuyarak birer hizmet havale etmiştir. Hizmet anlayışı *Makâlât*'ta yer alan tarikat makamlarından biri olan "hizmet" esasî kadar *Buyruklarda* anlatılan "Kırklar meclisi"nde Rasulüllah'ın hizmet

²⁴ *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdık*, 17b. Bektaşî kaynakları için Bkz., M.Tevfik Oytan, *Bektaşîliğin İcyüzü*, 7. baskı, İstanbul, (1979), 306-308; Şevki Koca, *Mürg-i Dil*, İstanbul (1999), 148. Haydar Kaya bu listeyi birlikte sadece Hz. Ali'nin evladından ayrı bir on yedi kemer-beste listesi daha verir, bkz., *Alevî-Bektaşî Erkânı Evrâdı ve Edebiyatı*, İstanbul (1993), 44-49; İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Ankara (1998), III, 542-543, 613-617. Eser sahiplerinin eski metinlerden okuyuşlarına ve şifahî bilgilerine göre bu adların küçük farklarla kaydedildiklerini görmek mümkündür.

ehli oluşuyla da doğrudan ilgilidir.²⁵ Bu görevlendirme anlayışı, ayinin doğru ve kusursuz icra edilmesi bakımından yol ehline devam ettirilmiştir.

Bütün *Buyruklar*da yer alan, Alevî ve Bektaşî kültüründe önemli bir yere sahip olan üç sünnet yedi farz,²⁶ eserde de ayrı bir risâle halinde verilerek İmam Ca'fer-i Sadık'dan naklen ve bunları terk edenlere verilecek cezalarla birlikte açıklanır.²⁷ İlyas Üzüm'ün *Buyruklar* üzerinde yaptığı incelemeden anlaşılacağı gibi üç sünnet yedi farz sıralaması nüshalara göre farklılıklar arz eder.²⁸ Buna rağmen ilginç bir şekilde burada verdiğimiz sıralama Sefer Aytekin tarafından neşredilen ve farklılıkları gösterilen *Buyruklar*'dan Hacı Bektaş nüshasıyla aynen örtüşmektedir.²⁹ Ancak diğer *Buyruklar*da alınacak akçe cezalarında bazı farklar vardır. Ayrıca, bunlarda Hacı Bektaş'a ayrıca akçe alınma ifadesi yer almaz.³⁰ Bisatî'nin *Buyruk*'unda Hacı Bektaş yerine “Şah'a nezir olarak alalar”³¹ denilir ki, bu açıkça Safevî bağlantısını göstermektedir.

Fütüvvetnamelerde fütüvvete ehlinin vasıfları ve bilmesi gereken erkan olarak sual-cevap fasıllarında zikredilen bazı meseleler, bu mecmuada *Fakrname-i Ca'fer-i Sâdık* ve diğer risâlelerde yer almıştır. *Fakrname* risalesi Bisatî'nin *Şeyh Sâfi Buyruğu*'nda *Hâza Postname Kavli Ca'fer-i Sâdık* başlığıyla (ilk giriş sayfası hariç) aynen yer almıştır. Esasen bu bahisler aynı temel motiflerle, sual-cevap fasılları veya ayrı bâblar halinde benzer tasavvufî risâlelerin hemen çoğunda yer alır.

İncelediğimiz eserde geniş yer tutan bir diğer risâlede *Der Hassa-i Nâd-ı Ali* risâlesidir. Kısaca Ali'yi çağırma, Ali'den istimdat isteme diyebileceğimiz Nâd-ı Ali duası, Alevî ve Bektaşî kültüründe rastlanan Arapça dualardan birisidir. Rasulüllah'ın Uhud savaşı sırasında zor durumda kalması üzerine Cebrail tarafından Hz. Ali'yi çağırması için öğretildiği nakledilir. B. Noyan, Bektaşilerde sabah ve akşamları münacat, on iki imam adı zikredilerek salavatname okunduktan sonra nâd-ı Ali'nin okunduğunu ifade eder ki, duanın benzer şekilde vird olarak okunuşuna Kâdirîlerde de rastlanır. Yörükân da Tahtacılar

---

25 Bkz., Hacı Bektaş Veli, *Makâlât*, haz. E.Coşan, İstanbul ty. 26; *Buyruk*, nşr. S. Aytekin, 7-8; nşr. F. Bozkurt, 13-18.

26 Bu konudaki bir araştırma için bkz. İ. Üzüm, “Buyruk'ta Üç Sünnet Yedi Farz Kavramı ve Alevî Yazarların Tutumu”, *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilik*, içinde İstanbul (2004), 122-152.

27 *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdık*, 48a-50a.

28 İ. Üzüm, age, 129-131.

29 *Buyruk*, nşr. S. Aytekin, Ankara 1958, 245-246.

30 *Buyruk*, nşr. S. Aytekin, 114-115; *Buyruk*, nşr. F. Bozkurt, 184-185.

31 Bisatî, *Şeyh Sâfi Buyruğu*, nşr. A. Taşgın, 41-42.

arasında bu duanın okunuşuna şahit olduğu belirtmektedir.³² Risâlede duanın kırk faydası sıralanır. Bu faydalara dikkat edildiğinde, teknolojik gelişme sağlayamayan tarım toplumlarında deprem, sel vb. tabii afetlere karşı korunmak, hastalıklara karşı korunmak, düşmanla mücadelede faydalanmak ve zahiren izah edilemeyen parapsikolojik olaylarla ilgili fayda temin etmek üzere böyle bir duanın ihdas edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim benzer gerekçelerle Sünnîler arasında da “Cevşen duası” okunmaktadır.³³ Nâd-ı Ali duasının Türkçesi şöyledir:

Allah'ın kudret eseri olan kerametlerin zuhur ettiği (veya, keramet sahibi olan) Ali'yi çağır. Vekillerin arasında onu yardımcı bulursun. Allah'a muhtacım. Bütün dert ve üzüntüler ey Allah'ım Sen'in azametinle; ey Muhammed senin nübüvvetinle ve ey Ali, senin vilâyetinle açılır ve aydınlığa dönüşür. Halimi değiştiren O'dur. Ey Ali bana yetiş (üç defa).

Eserin önemli bir kısmını da otuz kadar metnin yer aldığı dualar, tercümanlar, tekbirler ve gülbenkler oluşturur. Buradaki metinlerin hemen tamamen Bektaşilikle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Mürşidin çırak çıkarma duası, mürşidin sofraya verme duası, sofraya açma duası, kemer-beste aşkı, fena ve teslim tekbiri, sitem-i çelik, post, tıraş, kurban, keşkûl, kanberkiye, teslim, palhenk, sofraya, mengüş, dolak, ikrâr, tâc ve çeşitli çerağ tercümanları, çerağ gülbenği ve sancak salâsı yer alır. Bu tercüman ve gülbenk çeşitlerinin büyük bir kısmı XIX. yy Bektaşî metinlerinde yer almıştır.³⁴ Bir kısmı da günümüzde hâlâ okunmaktadır.³⁵ “Sancak salâsı” diye verilen metin sadece bu eserde bulunmaktadır, gördüğümüz başka eserlerde yer almamaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Tercümân-ı Keşkûl

Fukarâ-i bâbullah sâil-i dergâh Şâh-ı keşkûl aşıkân sünneti şey'en lillah hü dost.³⁶

Tercümân-ı Sofra

Evvel Allah diyelim ve, kadem billah diyelim, geldi 'Ali sofrası destur ya Şah diyelim.³⁷

Teslim Tekbiri

En'am tarîk ya 'Ali, eslim tarîk ya 'Ali, teslim tarîk ya 'Ali, ekrim tarîk ya 'Ali.³⁸

³² M.S. Sarıkaya, “Bektaşî-Alevîlerde Bir Dua: Nâd-ı Ali”, 21-22.

³³ Bkz. Aynı makale, 27-29.

³⁴ Yılmaz Soyzer'in çalışmasında verdiği tercüman ve gülbenklerden on altı metnin aynen uyduğunu tespit ettik. Bkz., *XIX. yy Bektaşîliği*, İzmir (2005), 258, 260, 265-268, 274, 278-284.

³⁵ Bkz., H. Kaya, *Alevî-Bektaşî Erkânı Evrâdı ve Edebiyatı*, 473, 475, 479; İ. Özmen, *Bektaşî Alevî Şiirleri Antolojisi*, III, 473, 477, 489, 493; *İmam Cafer Sadık Buyruğu*, nşr, A. A. Atalay, 11. basım, İstanbul (2004), 300, 301, 304.

³⁶ *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdık*, 61b.

³⁷ *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdık*, 62a.

³⁸ *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdık*, 62a.

Tercümân-ı Mengüş

Yüri bir pîre yapış gezme serseri
Cân-ı dilden ol muhibb-i Hanedânın Haydâri
As gulam ol gel erenler aşkına
Ol Aliyy'l-Murtazâ'nın Kanber'inin Kanberi
Ber cemel-i Muhammed kemal-i Huseyn Ali'yi bilene salavat ³⁹

Tercümân-ı Çerağ

İsm-i şâh Allah Allah,
Çün çerağ-ı fahr-i uyardık Hüda'nın aşkına
Dü-cihan fahr-i Muhammed Mustafa'nın aşkına
Saki-i kevser-i Aliyyi'l-Murtaza'nın aşkına
Hem Hadice Fatıma Hayru'n-nisa'nın aşkına
On iki imam sadr-ı vilayet pîşvanın aşkına
Çar-deh-i ma'sum-i pak Âl-i 'aba'nın aşkına
Hazret-i Hünkar âlem-i kutb evliyanın aşkına
Haşre dek yansun yakılsun billahi anın aşkına
Ber cemel-i Muhammed kemal-i Huseyn Ali'yi bilene salavat⁴⁰

Gülbenk-i Çerağ

Allah Allah, akşam karışan çerağ-ı rûşen fahr-i dervişân kudret-i abdalân zuhûr-ı
imaman kanûn-ı evliya. Kerem-i 'Ali pîrimiz sultanımız Hacı Bektaş-ı Veliyyi Horasan.
Hazret-i Seyyid Ali Sultan-ı gâziyan erenlerin çerağ-ı rûşen ola hü diyelim hü.⁴¹

6. Sonuç

Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdik başlığını taşıyan bu mecmua içeriğindeki diğer risâlelerle birlikte tipik bir Bektaşî *Fütüvvetnamesi*dir. Eserin müellifinin de belirttiği gibi tarikata halifelik makamına gelmiş kişilerin tarikatla ilgili gündelik ritüellerde kullanabilecekleri bir el kitabı hükmündedir. Belki bu nedenle doğrudan fütüvveti ilgilendiren pek çok konu mecmuada yer almamıştır. Ancak tarikat erkânının yürütülmesiyle ilgili görevlendirmeye temel olması bakımından hem fütüvvet silsilesi hem de nakiplik dâî ile'l-Hak(Hakk'a çağırın) Seyyid Muhammed'e kadar ulaşan bir silsile verilmiş, adeta sahil ve sağlam bir icazete sahip olduğu vurgulanmıştır. Bu durum, müellif için bir abartı değil, bilakis tasavvuf ve tarikat geleneğinde önemsenen ve dikkate alınan bir durumdur.

Eserde yer alan *Fakrnamenin* ve diğer küçük risalelerin büyük ölçüde mevcut *Buyruk* metinleriyle örtüşmesi, esasen Bektaşî tarikat adâp, erkân ve kültürünün çok erken dönemde Anadolu'nun genelindeki ilgili zümreleri doğrudan etkilediğinin bir işaretidir. Çünkü biz, S. Aytekin ve F. Bozkurt tarafından neşredilen *Buyruk* nüshasının (nüsha farkları gösterilmekle birlikte) Tahtacılarla ait olduklarını biliyoruz. Y. Ziya Bey'in Nâd-ı Ali duası

³⁹ *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdik*, 62b.

⁴⁰ *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdik*, 63b.

⁴¹ *Fütüvvetname-i Ca'fer-i Sâdik*, 64a-b.

ve bazı erkânla ilgili tespitlerinin da Tahtacılar arasında yapıldığı bilinmektedir. Diğer Alevî zümrelerinden gerek coğrafi yapı gerekse gelenekleri itibarıyla nispeten bağımsız diyebileceğimiz Tahtacıların, doğrudan Hacı Bektaş dergahına bağlı olmasalar bile sahip oldukları inanç ve kültür motifleri itibarıyla bu gelenekten büsbütün bağımsız ve uzak olmadıkları anlaşılmaktadır.

Eser sahip olduğu muhtevayla fütüvvet/ahi geleneğiyle Bektaşilik arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Kurumsal zaman bakımından daha önce olan fütüvvet/ahi teşkilatının sadece adâp ve erkân bakımından değil, çeşitli gelenek ve inanç motifleri bakımından da Bektaşî ve Alevî kültürünü etkilediği anlaşılmaktadır. Ahi şedd (bel bağlama) törenleri kısmen değişime uğrayarak Bektaşî ve Alevî zümreleri tarafından benimsenmekle kalmamış, şedd ile ilgili geleneksel temellendirmelerde büyük ölçüde bu zümreler tarafından kabul edile gelmiş, silsileler bu gelenekle birlikte yâd edilmiş, törenleri süsleyen tercüman ve gülbenkler aynı şekilde terennüm edilmiştir.

Kaynakça

- Abdülkâki Gölparlı, “Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin’in Fütüvvetnamesi”, *İÜİFM*, c.XVII, Nu:1-4, 1955-1956,
- Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*, Ankara (1992).
- Ahmet Yılmaz Soyoyer, *XIX. yy Bektaşiliği*, İzmir (2005).
- Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnameler*, Ankara (1998)
- Anonim, *Buyruk*, nşr. F. Bozkurt, 2. baskı (2004)
- _____, *Buyruk*, nşr. S. AYTEKİN, Ankara (1958)
- _____, *Fütüvvetname*, A. Ötügen Ktb., 355/2.
- _____, *Fütüvvetname*, Milli Ktb, A 5594/7.
- _____, *Fütüvvetname*, A. Ötügen Ktb 355/2.
- _____, *Fütüvvetname*, Millet Ktb. Şer’iyye 900.
- _____, *Fütüvvetname*, Milli Ktb., A 4714.
- _____, *Fütüvvetname-i Selmân-ı Pâk*, Ankara Üniversite DTCF Ktb. İsmail Saib, Nu: I/2883.
- _____, *Fütüvvetname-i Yasin er-Rufâî*, Süleymaniye Ktb., Hacı Mahmud 2532.
- _____, *İmam Cafer Sadık Buyruğu*, nşr, A. A. Atalay, 11. basım, İstanbul (2004).
- Bedri Noyan, *Bektaşilik Alevilik Nedir?* 3. baskı, İstanbul (1996).
- Bisatî, *Şeyh Sâfî Buyruğu (Menâkıbu’l-Esrâr Behcetü’l-Ahrâr)*, nşr., A. Taşgın, Ankara (2003)
- F. Toufic, “Ca’fer as-Sadiq et la Tradition Scientifique Arabe”, *Le Shi’isme Imamite*, Paris (1970),
- Hacı Bektaş Veli, *Makâlât*, haz. E.Coşan, İstanbul ty.

- Haydar Kaya, *Alevî-Bektaşî Erkânı Evrâdı ve Edebiyatı*, İstanbul (1993).
- İlyas Üzüm, *Kültürel Kaynaklarına Göre Alevilik*, İstanbul (2004).
- İsmail Özmen, *Alevî-Bektaşî Şiirleri Antolojisi*, Ankara (1998).
- İsmet Zeki Eyüboğlu, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*, İstanbul (1990).
- J. Kingsley Birge, *Bektaşilik Tarihi*, çev., R. Çamuroğlu, İstanbul (1991).
- Mehmet Atalan, “Ca’fer es-Sâdık’ın Eserleri”, *Dinî Araştırmalar*, XI, (2001)
- M. Saffet Sarıkaya, “Bektaşî-Alevîlerde Bir Duâ: Nâd-ı Ali”, *SDÜİFD*, 1998, S.5, Isparta (2000)
- _____, *XIII-XVI. Asırlar Arasındaki Anadolu’da Fütüvvet nâmelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Ankara (2002).
- M. Tevfik Oytan, *Bektaşiliğin İçyüzü*, 7. baskı, İstanbul, (1979),
- Mustafa Öz, “Ca’fer es-Sâdık”, *DİA*, VII, 2-3.
- Neşet Çağatay, “Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşe’i Meselesi”, *AÜİFD*, I, nu: 1-3 Ankara (1953).
- Razavî, Muhammed b. Seyyid Alauddin el-Hüseynî, *Fütüvvetname-i Kebîr*, Millet Ktb. Ali Emîri, Şer’iyye 902; Süleymaniye Ktb., İzmir, 337.
- Seyyid Hüseyin b. Seyyid Gaybî, *Şerhu Hutbeti’l-Beyân*, *İnceleme-Metin*, haz. M.S. Sarıkaya, Isparta (2004)
- Şevki Koca, *Mürğ-i Dil*, İstanbul (1999).
- Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, yayına haz. T. Yörükân, Ankara (1998)